

ORTAÖĞRETİMDE VERİMLİLİK NASIL SAĞLANIR?

Bekir ÖZGEN*

Yazı Kurgusu :

TANIMLAR (Kavramsal Açıklama)	:	* Eğitim * Verimlilik * Ortaöğretim
BİLGİLENME (Verimliliğin Öğeleri)	:	* Öğretmen * Yönetim * Denetim * Rehberlik * Yöntem * Eğitim Ortamı * Ekonomik Kaynak
SORUN BELİRLEME (Tanı Yaklaşımı)	:	* Bilgi Çağı
ALAN ARAŞTIRMASI (Türkiye'deki Durum)	:	* Gözlem * Bulgular
SAĞALTIM (Çözüm Arama)	:	* Öneriler

TANIMLAR :

EĞİTİM : Eğitim, değişik tanımları yapabilen kapsamlı bir olgudur. Onun toplumsallık ve bireysellik yanı psikoloji, sosyoloji, felsefe, ekonomi, kültür ve politika gibi bir dizi değişkeni içinde saklamaktadır.

Çağdaş eğitimcilerin çoğu, eğitimi, bireylerin toplumsal özelliklerini, inançlarını ve yaşam biçimlerini belirleyen bir süreç olarak ortaya koymaktadırlar (Smith, 1967, s. 5).

Örgün eğitim (okul eğitimi) ise, ekonomik kalkınma için gerekli olan bilgi ve beceri donanımlarını geliştiren; bilimsel ve teknolojik ilerlemeleri yakından izleyebilen, iletişimle yurttaş yetiştiren dizgeler bütünü diye tanımlanmaktadır.

Kimi eğitimciler ise, eğitimi, bireysel anlayış, zeka, ilgi ve yaşantıların etkileşim alanı olarak görmektedirler. Yaşama biçimini ve değişimi de, bu güçlerin oluşturduğunu söylemektedirler.

Nasıl yaklaşırsa yaklaşılsın, eğitim olgusunda aşağıdaki dinamiklerin yer aldığı gözlenmektedir :

• *Eğitim, önceden saptanmış amaçlar doğrultusunda ve tasarlı olarak yürütülmektedir.*

• *Eğitsel etkinlikler, geçmişin bilgi ve deneyimlerini kuşaktan kuşağa taşımaktadır.*

• *Eğitim, bireyin bedensel, ussal, duygusal ve toplumsal gelişmesine çok*

* Emekli Öğretmen

yönlü yardım etmektedir. Kişide, kasıtlı ve istendik bir değişim oluşturmaktadır (Ertürk, 1986, s. 12; Varış. 1988, s. 13). Bu değişimde usla iç-güdü; bilinçle bilinçaltı; kendi kendine yetişme ile başkaları tarafından yetiştirilme iç içe yer almakta ve özdeş olarak yürümektedir.

Eğitimin böylesine çok boyutlu olması ve değişkenlerinin birbirleriyle örtüşmesi; eğitimdeki verimliliğin ölçülmesini son derece güçleştirmektedir. Nedir öyleyse verimlilik?

VERİMLİLİK : Ekonomik bağlamda verimlilik, ürün ile üretim etkinlikleri arasındaki sayısal ilişkilerdir. Dar anlamıyla, üretilen değerlerin miktarı ile, üretim sırasında kullanılan girdilerin (giderlerin) oranıdır.

Geniş anlamda verimlilik ise, ekonomik amaçlara ulaşmak için araçların duyarlılık ve etkinliğini ölçen soyut bir kavramdır (Doğan, 1981, s. 14).

Verimlilik (productivity) kavramına, şu yüklemelerin yapıldığı gözlenmektedir :

1) Verimlilik, durağan (statik) değil, devingendir (dinamiktir).

2) Verimlilik, çıktı ve girdi arasındaki oranı göstermekten çok; üretim sürecinde, kaynakların en ekonomik biçimde kullanılması gereğini öne çıkarmaktadır. Başka bir deyişle, eldeki kaynaklarla (girdilerle), mümkün olan en çok ürünün sağlanması düşüncesini anlatmaktadır.

EĞİTİMDE VERİMLİLİK : Eğitimde verimlilik ise, öğretimin niteliğini, öğretime ayrılan zamanı, öğrencinin güdülenmesini ve yeteneğini hesaba katan; bu değişkenlere ayrıca öğrencinin evinin, sınıfının, arkadaşlarının etkilerini de ekleyen bir ölçümlerdir. Öğrencinin bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor öğrenimini etkileyen (öğrenci ilgileri, öğretim ve çevresel etkiler) değişkenlerin bütününden elde edilen sonuçtur (Walberg, 1984, s. 27; Bloom, 1976, s. 17).

Eğitimde verimliliğin artırılması için, girdilerle ürün (çıkıtı) arasındaki ilişkileri sağlıklı kurmak; kaynakları etkili kullanmak gerekmektedir. Bunun için de öncelikle:

- a) Öğretimin niteliği yükseltilmeli,
- b) Öğretim sürecindeki zaman iyi kullanılmalı,
- c) Zihinsel ve duyuşsal giriş özellikleri geliştirilmeli,
- d) Bilimsel ölçme ve değerlendirme yöntemleri işleme sokulmalı,
- e) Öğrenmenin dozu iyi ayarlanmalıdır.

Görüldüğü gibi, eğitimde verimlilik, TAM ÖĞRENMENİN yaşama geçirilmesinden başka bir şey değildir. Tam öğrenmenin sağlanabilmesi için de:

1- Alışılmış öğretim yöntemlerinin sürecini iyi ayarlamak (dönüt-düzelme),

2- Eğitim teknolojisi ve öğretim materyallerini (ders kitapları, ders araç ve gereçlerini) düzeltmek,

3- Ev, çevre ve akran grubunun etkisini olumlu kılmak,

4- Öğretimi geliştirmek, öğrenci öğretmen etkileşimini artırmak,

5- İleri düşünme eğitimi uygulamalarını geliştirmek gerekmektedir. Ezbere dayalı bir eğitim yerine, sorun çözme ilkeleri yaşama geçirebilmek; öğrencilerin çözümlemeci ve yaratıcı olmalarına özen göstermek zorunluluğu doğmaktadır.

Bunlar ise, öğretmenin üst düzeyde pedagojik bilgilerle donanımını kaçınılmaz kılmaktadır.

Uzmanlar, eğitimde verimliliği, hem bir süreç, hem de bir sonuç olarak görmektedirler. Bunu da, "ölçme ve değerlendirme" sonucunda ortaya çıkacak niteliklerin bir derecelendirilmesi olarak algılamaktadırlar. Verimin "var" ya da "yok" olmasını; "az" ya da "çok"luğunu bir değer sıralaması saymaktadırlar.

Belli ki, eğitimde verimlilik, eğitimin amaçlarıyla yakından ilgilidir. Kararlaştırılan amaçlara öğrenciler ne derecede ulaşabilmektedirler? Eğitim yaşantıları sonucunda, öğrencide gözlenen davranışlar, okulun hedeflediği davranışlarla örtüşmekte midir? Bireyin eğitim süreci içinde kazandığı istendik davranışlarla, çalıştığı meslek alanının istediği davranışlar arasında bir yakınlık var mıdır? Bunlar söz konusu ise, eğitimde verimlilik sağlanmış sayılmaktadır (Sönmez, 1987, s. 40).

Her ne kadar, eğitimde verimliliğin ne olacağı öğretim programlarında belirtilen amaçlara yansımışsa da; eğitimde verimlilik konusunda, bizleri açık bir yargıya götürecek ve hepimizce kabul edilebilecek ölçülebilir bir amaçlar dizgesi hazırlamak öylesine kolay görülmemektedir.

ORTAÖĞRETİM (YAPISI - AMAÇLARI - İŞLEYİŞİ) : Ortaöğretim, temel eğitime dayalı, en az üç yıllık öğretim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsayan bir süreçtir. 1973 tarihli "Milli Eğitim Temel Kanunu"na göre, temel eğitimi tamamlayan her öğrenci, ortaöğretime devam etme hakkı elde etmektedir. Ortaöğretimin amaç ve görevleri, Milli Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak :

1. Bütün öğrencilere ortaöğretim düzeyinde orta bir genel kültür vererek, onlara kişi ve toplum sorunlarını tanıtmak, çözüm yolları aramak ve ülkenin ekonomik-kültürel kalkınmasına katkıda bulunma bilinci ve gücü kazandırmak.

2. Öğrencileri, çeşitli program ve okullarla, beceri ve yetenekleri ölçüsünde yükseköğretime ve / ya da yaşama hazırlamaktır.

Ortaöğretim, 1973 yılına kadar beş yıllık ilkokul üzerine dayalı 3+3'lük ortaokul ve lise, dengi meslek okullarından oluşmaktaydı. O yıldan sonra, sekiz yıllık temel eğitime dayalı, çeşitli programlar uygulayan üç yıllık liseler olarak düzenlenegelmıştır. Ortaöğretim kurumları, uyguladığı programlara göre "**Lise, Teknik Lise, Tarım Meslek Lisesi**" gibi adlar altında çalışmalarını sürdürmektedirler (Cicioğlu, 1985, s. 131).

Ortaöğretim, bir ülkenin gereksinmesi olan nitelikli insangücünü yetiştirmede kilit eğitim aşamasıdır. Ayakları ilköğretime, başı üniversiteye dayalı olduğu için, bir toplumdaki eğitimin ölçüğü **ortaöğretim** sayılabilir.

Türkiye'de, ilköğretimin yaygınlaştırılması politik bir yatırım konusu; üniversitelerin öne çıkartılması ulusal bir saygınlık simgesi sayılabılmış; nedense aradaki köprü - **ortaöğretim** - görece gözardı edilmiştir. Umursanmadıkça da, sorunları artagelmıştır. Ancak yine de, Türkiye'nin siyasal, bilimsel, teknolojik ve ekonomik gereksinmeleri değiştiğçe, ortaöğretimin amaçlarında da kimi değişimlere gidildiği gözden kaçmamaktadır.

Ortaöğretimimizdeki sorunlar, Milli Eğitim Şuralarında, Reform Komisyonlarında, Devlet Planlama Teşkilatı Eğitim Birimlerinde ve Üniversitelerimizde ele alınmıştır. Değişik öneriler üretilmiştir.

EĞİTİMDE VERİMLİLİĞİN TEMEL ÖGELERİ :

NİTELİKLİ ÖĞRETMEN : Eğitim süreci, nitelikli insan yetiştirmeye çalışan bir eylemler bütünüdür. Nitelikli insan, nitelikli eğitimin çıktısıdır. Bunun mimarı da, nitelikli öğretmendir.

Eğitimi toplumsal bir sistem olarak ele alan bilim adamları; bu sistemin üç ana ögesinin **öğrenci, eğitim programı ve öğretmen** olduğunu belirtmektedirler. Bu üçlü, eğitimin akışını yönlendirmekte, biçimlendirmekte ve bütünleştirmektedirler. Bunlardan "öğretmen" in, diğer iki ögeyi etkileme gücü, onların ikisinin kendisini etkileme gücünden daha fazladır.

Öğretmen, yalnızca ders veren, ders anlatan, sınav yapan ve not takdir eden bir kişi değildir. O, aynı zamanda, bütün öğrencilerini bilişsel olarak geliştiren, onlara rehberlik ve danışmanlık yapan; onları mesleğe yönlendiren

bir ustadır. Meslek seçiminin başlangıç noktası da ortaöğretimdir. Uğraş alanına ilgi duyan, uğraştığı işte mutlu olan öğrencilerin başarıları artmaktadır. Bu nedenle, her lise öğretmeni, öğrencilerinin başarılarından, diğer öğretim aşamalarında görev yapmakta olan meslektaşlarına oranla, daha çok sorumlu olan bir uygulamacıdır. Ve de, eğitimdeki verimliliğin olmazsa olmazıdır.

Öğretmen kişilikli, sevecen, hoşgörülü, becerili, bilgili ve etkili olamazsa, eğitsel verim düşmektedir. Öğretmen, öğretim sanatının incelikleriyle donatılmamışsa; öğrencileri, öğrenme yaşantılarını yaşama katmakta zorlanmaktadırlar. Özetle, eğitimsel verimlilik, öğretmenin verimliliğiyle örtüşmektedir.

ETKİLİ YÖNETİM ve DENETİM : Öğretmen, hizmet süresi ve ortamında huzurlu çalışamaz, yeni bilgilerle beslenemez, kendisini geliştirmek için yeterli güdülenme ve destek ortamı bulamazsa, verimliliğini yitirmektedir. Bu kural, öğrenciler için de geçerlidir.

Eğitimde yönetim ve denetimin amacı, öğretme - öğrenme sürecini geliştirmektir. Böyle olunca da, ortaöğretimdeki sorunların sorumlusunun öncelikle yönetim ve denetim olduğu söylenebilir. Yönetim ve denetim öğelerinde karar verme, planlama, örgütleme, iletişim, etkileşim ve değerlendirme eksiklikleri ile ilgili temel sorunlar giderilemezse, eğitsel verimlilik sağlanamamaktadır (Bursalıoğlu, 1973, s. 75).

Ortaöğretimden iyi verim alabilen çağdaş eğitim kurumlarının, yönetici ve deneticilerine :

- 1) Yetki ve sorumluluğu birlikte verdikleri,**
- 2) Bilişim (enformasyon) ortamı yarattıkları,**
- 3) Görevlerinin ne olduğuna ilişkin açık, seçik tanımlar getirdikleri,**
- 4) Meslek güvenceleri tanıdıkları,**
- 5) Siyasal baskı yapmadıkları,** gözlenmektedir.

ETKİLİ REHBERLİK ve DANIŞMA : Eğitim sisteminden sağlanması istenilen beklendik davranışlar, öğrenme sonunda kazanılmaktadır. Öğrencilere, etkin-yetkin bir Psikolojik Danışma ve Rehberlik hizmeti sağlanamazsa, eğitimde verimlilik düşmektedir. Çünkü öğretim sürecinin odağı durumundaki öğrencilerin duygusal, sosyal ve bireysel sorunları; öğrenimlerini doğrudan etkilemektedir. Özellikle ortaöğretim süreci, gençlerin kanlarının deli aktığı bir zaman dilimine denk gelmektedir. Bu sürede, öğ-

rencilerin duyuşsal özellikleri öne çıkmaktadır. Bu nedenle, nitelikli eğitim üreten kuruluşlar, gençlerin sorunlarına bilimsel olarak yaklaşmaktadırlar. Etkili bir Rehberlik ve Danışma düzeneği geliştirerek, onların gizil güçlerini harekete geçirmekte ve kendilerine güvenlerinin artmasına yardımcı olmaktadır. O yaş grubundaki öğrencilerin dinamik kişilikler edinmelerini sağlamaktadırlar. Kendilerine ve toplumlarına barışık olmalarını kolaylaştırmaktadırlar.

GELİŐTİRİLMİŐ YÖNTEM (METOT) : Ortaöğretimde verimliliğın sağlanması için en etkin değişkenlerden birisi de, geliştirilmiş eğitim-öğretim yöntemleridir. Çoğu ülkede, öğrenciler, ileri eğitim teknikleriyle, ezbercilikten kurtarılabilmekte; düşünmeyi ve sorgulamayı kolaylıkla öğrenebilmektedirler. Öğrenim yaşantılarını zenginleştirebilmektedirler. Bu bağlamda, "öğrenci odaklı (merkezli)" bir eğitim anlayışı öne çıkmış bulunmaktadır.

"Öğrenci merkezli" öğretim yaşama geçirilirken, okuma, yayın yapma, etkileşim ortamı yaratma ve kubaşık (ortak) çalışma gibi eğitim hedefleri, daha kolay gerçekleştirilebilmektedir. Öğrenciler öne çıkarılınca da, öğretilen konular, yaşamla bağlantılı olarak sečilmekte, böylece eğitim sürecinde zengin uyarı ve dürtüler sergilenebilmektedir. Öğrencilerin kişiliğini geliştirecek, onlara sorumluluk verecek davranışlar daha kolay kazandırılmaktadır.

Böyle bir yürütüm içinde eğitim, yalnızca amaçladığı üretimi değil, bu üretimin tüm araçlarını da, geliştirmeye çalışmaktadır. Sağladığı çıktıları da, sürekli olarak ölçmekte ve değerlendirmektedir. Üstelik, ölçme ve değerlendirme edegenliklerini bilimselleştirmektedir. Neyin, niçin, ne zaman, nerede, ne kadar ve nasıl ölçüleceğini belirlemeye çalışmaktadır. Ölçme ve değerlendirme çalışmaları nesnel olarak yaşama geçirilince de:

a) Öğrenciler, konularının ne olduğunu öğrenebilmekte ve davranışlarını ona göre değiştirmekte ve geliştirebilmektedirler.

b) Eğitciler, öğrencileri hakkında yeterli bilgi donanımı sağlayabilmektedirler.

c) Öğretmenler, uyguladıkları eğitimin ne derece etkili olduğunu kestirebilmektedirler.

d) Sonuçta, öğrencilerin, öğrenmeyi öğrenme yolundaki güdülenmeleri kolaylaştırmaktadır. Eğitimde verimliliğın sağlanması da, öncelikle bir güdülenme sorunu olduğu bilinmektedir.

Öte yandan, tam öğrenme sürecinde, yaptırım ve ödüllendirme yaklaşımları da, son derece önem taşımaktadır. Çalışanlara ve hak edenlere ge-

rekli özendirici ve ödüllerin zamanında ve dozu iyi ayarlanmış olarak verilmesi, güdülemenin bir başka yöntemidir ve nitelikli yöntemin olmazsa olmazıdır.

UYGUN EĞİTİM ORTAMI : Eğitimde verimlilik, eğitimin girdilerinin, sürecinin ve çıkardığı ürünün niteliğiyle ölçülmektedir (Fidan, 1987, s. 18). Süreçte yer alan eğitim ortamını oluşturan öğelerin niteliği ile, eğitim yoluyla kazandırılmak istenen davranışların niteliği arasında doğru orantılı bir ilişki görülmektedir.

Eğitim ortamı, öğretme-öğrenme etkinliklerinin olduğu, eğitsel iletişim ve etkileşimin gerçekleştiği çevredir. Eğitsel süreç, boşlukta işleyemeyeceğinden, uygun bir mekana gereksinim vardır. Bu çevrede yer alan insan gücünün yanında, bir de cansız öğrenme-öğretme yardımcıları bulunmaktadır. Ortaöğretimde Genel, Mesleki ve Teknik Öğretim gibi çok değişik çalışma alanlarının bulunması; eğitim ortamlarının da çeşitliliğini gerektirmektedir. Bu bağlamda, öğrencilerin neleri öğrenmeleri gerektiği düşüncesi, yanında, nerede öğrenim yapılacağı yanıtını da getirmektedir. Sınıf, laboratuvar, işlik, ev, fabrika, spor salonu, kütüphane gibi yerler, değişik davranışların öğretilmesi için tasarlanmış ortamlardır. Buralar öğretime ne denli uygun olursa, elde edilen eğitsel ürün de aynı oranda isteklere uygun olabilmektedir.

Öte yandan, nitelikli eğitim ortamı, öğretim donanımlarıyla bütünlük kazanmaktadır. Başka bir deyişle, öğretim donanımları bileşeni, iletişim amacıyla kullanılan tüm araç gereçlerin oluşturduğu bir alt-sistem olmaktadır.

YETERLİ EKONOMİK KAYNAK : Her eğitim aşamasında olduğu gibi, ortaöğretimde de, istenilen verimi elde edebilmek için, **tam öğrenmeyi** sağlayacak tüm değişkenlerin bir arada tutulması ve bunların uyumlu çalışabilmelerinin sağlanması gerekmektedir. Eğitim, uzun erimde ürün veren bir yatırımdır. Ürünün niteliği, ürünü yaratacak değişkenlerin niteliğiyle özdeşdir. Bu değişkenlerin niteliğini sağlamak da, bir yönüyle ekonomik olanak sorunudur. Başka bir deyişle, eğitimsel verimliliğin sağlanabilmesi :

1) *Uygun nitelikte girdi (araç-gereç, öğretmen, bina v.b) kullanımına,*

2) *Nitelikli girdi bileşiminin elde edilmesine (öğretmen sayısı; niteliği, deneyimi, öğretim teknikleri v.b. girdilerin uygun biçimde bir araya getirilebilmelerine) bağlıdır. Girdilerin etkin kullanımına geçilerek, istenilen nitelikte ürünün kazanılması, eğitimde NTEL İÇ VERİMLİLİĞİN sağlanması olarak tanımlanabilir (Bülbül, 1983, s. 640; Duyar. 1989, s. 472)*

Başka bir yaklaşımla, eğitim sistemi, toplumsal ve bireysel gereksinimleri

karşılama görevli bir kurumdur. Bir yandan ekonomik sistemin gereksediği insan gücünü yetiştirmekte, öte yandan bireylerin kendilerini geliştirme konusundaki özlemlerine çözüm aramaktadır. Bu nedenle, eğitimde nitelik sorununun, bir de NİTEL DIŞ VERİMLİLİK yanı bulunmaktadır.

Nitel dış verimlilik, toplumun gereksinim duyduğu eğitimsel niteliklerle, eğitim sisteminin ürünlerinin niteliği arasındaki uygunluk olarak ortaya konmaktadır. Eğitim sisteminin amaçladığı ürünü elde etmede gösterdiği başarı, belirlenen amaçların toplumsal ve bireysel beklentilerle tutarlı olduğu ölçüde anlaşılmaktadır. Çünkü okulun gerçek yaşamdan uzaklaştığı durumda, insansal ve parasal kaynaklar boşa harcanmış olmaktadır (Adem, 1977, s. 195).

SORUN : Çağımızın en çarpıcı özelliği "**hızlı değişim**"dir. Bilim ve teknoloji, arkasından yetişilmesi güç bir ivme sergilemektedir. Uluslararası politik, ekonomik ve bilgilenme iletişimde baş döndürücü bir gelişme yaşanmaktadır. Bu alışılmadık olgunun, eğitimin amaç ve niteliğini etkilemesi de kaçınılmazdır. Kaldı ki, hızlı kentleşme, nüfusun hızla artması, özgürlük isteklerindeki genişlemeler, yaratılan teknolojik yenilikler ve iletişim araçlarının pompaladığı tüketim alışkanlığı, ulusalcılık ve dincilik akımlarındaki gelişmeler toplumlarda yeni değer yargıları ve beklentiler yaratmış; kimi bunalımların doğmasına neden olmuştur. Bunlara akılcı çözümler aramak ve uzlaşma sağlayacak yeni değerler ortaya çıkarmak; öncelikle eğitimin görevi ve sorunudur.

Yeni eğitim, bu değerlere koşut yönde kendini yenilemek durumundadır. Ama, belli ki, işi güçtür. Hele bu karmaşıklıklar içinde, eğitimde verimliliği öne çıkarmak daha da çetindir. Çünkü, daha şimdiden 21. Yüzyıl'ın "İletişim-Bilgi Çağı" olduğu, her saniyede bir makalenin; her dakikada bir kitabın yayınlandığı bilinmektedir. Bir bilgi patlaması söz konusudur. Çağdaş teknoloji, bilgiyi kolayca elde etmekte, depolamakta, dünyanın dört bir yanına hızla yaymaktadır. Elektronik bilgi ağı ve bilgisayarlı çalışmalar, dünyayı son derece küçültmüş bulunmaktadır.

Bilgi toplumu, yüksek teknoloji, dünya ekonomisi, uzun erimli planlama, yerel yönetimler, katılımcı demokrasi, bireysel yaşam biçimi gibi yeni kavramlar, eğitimcileri çağdaş değişimler konusunda uyanık olmaya çağırılmaktadır. Eğer eğitimciler, bu hızlı değişim ortamında geleceği iyi okuyamazlar; oluşan değişimleri sağlıklı olarak ve de zamanında, öğretim izlencelerine aktaramazlarsa, sonuç geri kalmışlığı getirir. Bu nedenle, eğitimde, özellikle ortaöğretimde verimliliğin ölçülebilmesi ve de değerlendirilebilmesi gerekmektedir. Bunun için, "eğitimde verimlilik" ölçümlerine, ulusal ve uluslararası ölçekler bulmak zorunluluğu doğmuştur.

TÜRKİYE'DEKİ DURUM (GÖZLEM ve BULGULAR) : Bugün, sokaktaki insanlarımız, eğitimimizdeki nicel ve nitel verimsizlikten söz etmektedirler. Yakınmalar, eğitimcilerimizce, basınımızca, öğretmen, öğrenci ve velilerimizce, çeşitli yollarla dile getirilmektedir.

Suçtu, biri diğerine yüklemekle birlikte, ilk, orta ve yükseköğretim aşamalarında bir verimsizlik sorunu yaşanmaktadır. Bu, özellikle ortaöğretim aşamasında daha da belirgindir. Nereden kaynaklanmaktadır bu sorun?

1. DİZGESEL AÇIDAN : Ortaöğretimdeki verimsizliğin temel nedenlerini, sistemin özünde bulmak olanaklıdır. Şöyle ki, **herbir ortaöğretim kurumumuz**:

a) Toplumsal ve teknolojik gelişmelere ayak uyduramamaktadır.

b) Mesleki ve teknik alanlardaki ara insangücü yetiştirme işlevini yerine getirememektedir.

c) Özellikle genel lise bünyesinde, gereğinden çok öğrenci yığılmasına neden olmaktadır. Akademik eğitimi, meslek eğitiminin önüne çıkarmış bulunmaktadır.

d) Kalkınma programları ve hedefleri doğrultusunda insangücü yetiştirememektedir. Örneğin, 1994-1995 öğretim yılında, Türkiye'deki Liselerimizde toplam 2.124.298 öğrenci bulunmaktaydı. Bunların 897.779'u Mesleki ve Teknik Liselerde; 1.226.519'u da Genel Liselerde okumaktaydı (MEB, 1994, s. 13).

Bilindiği gibi, Genel Liseleri bitirenlerin tümü, Mesleki ve Teknik Liseleri bitirenlerin çoğu, yükseköğretime geçmeyi amaçlamaktadırlar. Oysa her yıl, tüm Liseleri bitirenlerin ancak üçte biri üniversiteye yerleşebilmektedir. Şu anda, bir milyonu aşkın Lise çıkışlı öğrencimizin boşta gezer olduğu düşünülmüşse, eğitimdeki kaybın ne denli yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Kaldı ki, boşta gezen bu öğrencilerin önemli bir kesimi de, bir-iki-üç yıl daha sınava girebilmekte; çokça özel ders alıp, dershanelere devam etmektedirler. Buralara ödedikleri para ve yitirdikleri zamanla da, eğitimlerin maliyetini sürekli olarak yükseltmektedirler.

e) Öğrencilerini, eğitim sürecinin merkezine alamamıştır. Öğrencilerin ilgi, yönseme ve yeteneklerini belirleme çalışmalarını çok kısır olarak yürütmektedir.

f) Nitelikli insangücü yetiştirememektedir. Diplomayı, araç olmaktan çıkaramamıştır.

g) Okul programlarıyla okulun olanaklarını, yaşamın gerçekleriyle özdeşleştiremediği için eğitimde bir istem-sunu (talep-arz) dengesizliği yaşanmaktadır.

h) Öğrenci başarısızlığını giderici önlemleri alamamıştır. Son on yıl ortalaması olarak, Türkiye'de ilköğretimdeki başarısızlık oranı %8; ortaöğretimdeki başarısızlık oranı ise %24'tür.

Bu başarısızlıklar (kayıplar), eğitimin giderlerini yükseltmektedir. 1987-1988 öğretim yılında sınıfta kalanların toplam maliyeti ortaöğretimizde 632 milyar TL olmuştur. Bu tutar, 1988 yılı Milli Eğitim Bakanlığı yatırım ödeneklerinin iki katından fazladır.

1983-1988 yılları arasında, ortaöğretimde, sınıfta kalanların ekonomik maliyeti, 1988 Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinin yaklaşık iki katına eşittir (Baloğlu, 1990, s. 76). Ve Türkiye ekonomisinin bu yüke dayanacak gücü yoktur.

i) Kendisinden beklenen eğitim-öğretim ortamlarını yaratamayınca, son yıllarda, özellikle büyük kentlerimizde, özel okullar ve özel dershaneler hızla çoğalmaya başlamışlardır.

Sonuç olarak, Türkiye'deki devlet politikaları, ortaöğretime yeterli önemin verilmediğini duyumsatmaktadır. Örneğin, Avusturya'da eğitim bütçesinin %45.8'i; Belçika'da %46.7'si ortaöğretime ayrılmışken; Türkiye'de %22.1'i ayrılmış bulunmaktadır (Unesco, 1988, s. 450).

2. EĞİTİM-ÖĞRETİM YAŞANTILARI AÇISINDAN : Ortaöğretimimizdeki verimliliği olumsuz yönde etkileyen başka değişkenler de bulunmaktadır. Örneğin, ortaöğretimde :

a) Uygun ölçme ve değerlendirme yöntemleri kullanılmamaktadır.

b) Eğitim ekonomisi ve eğitim planlaması ilkelerine yeterince yer verilmemektedir.

c) Alanına (branşına) uygun nitelikli lise öğretmeni yetiştirme çalışmaları yeterli değildir.

d) Öğretmenlerin hizmetiçi eğitimi konusu sağlıklı bir raya oturtulamamıştır.

e) Hızla artan öğrenci sayısı, eğitim-öğretimdeki verimliliği yok etmeye başlamıştır.

f) Öğrenimi doğrudan etkileyen ders araç ve gereçlerinde bir eskimişlik; yeni teknolojiye ayak uyduramama durumu gözlenmektedir.

g) Ders araçlarının kullanımıyla ilgili yardımcı personel bulunmadığı için eldeki araçlardan yararlanılamamaktadır.

h) Tam öğrenme hedefleri, açıklığa kavuşturulamamıştır.

i) Dayanışma, rehberlik ve yöneltme gibi psikolojik hizmetler, yaygınlaştırılamamıştır.

k) Türkiye'de 72 yılda 61 Milli Eğitim Bakanı göreve getirilmiştir. Her bakanın ortalama görev süresi 14 ay olmuştur. Birinin başlattığı eğitim-öğretim yaşantısını diğeri ya kaldırmış ya da yeni eklemeler yapmıştır. Ve en çok oynama da, ortaöğretimde yaşanmıştır. Böyle olunca da, uygulamalar, yamalı bir bohça görüntüsü vermektedir.

3. PROGRAM ve YÖNTEM AÇISINDAN : Benzeri yetersizlikler, program ve yöntem geliştirme açısından da söz konusudur. Şöyle ki, ortaöğretim kurumlarımızda:

- Uygulanan ders programları, ileri teknoloji ürünü olan ders araçlarının kullanımına uygun değildir.

- Bilimi, düşünce ve sanatı geliştiren işe yarar bilgiler yerine; gereksiz, ayırtıcı ve soyut bilgilere yer verilmektedir.

- Olumlu davranışlar ve üretken edinimler geliştiren yöntemler yerine; tüketici, yapay ve duygusal yaklaşımlar öne çıkartılmaktadır.

- Öğrencilerin demokratik yaşama katılımı ve özyönetimi oluşturmaları için yeterli olanaklar sağlanmamaktadır.

- Yaşam içinde rol ve sorumluluk yüklenecek öğrenciler yerine; öykünmeci, boyun eğici bireyler yetiştirilmektedir.

- Öğrencilerin araştırma yaptığı, deneylere başvurduğu, yaratma becerilerini geliştirdiği öğretim süreçleri yerine; öğretmenlerin anlatıp, öğrencilerin dinledikleri yöntemler benimsenmektedir. Eğitim dizgesi genel anlamda, öğrenme yerine öğretmeye; verileni almaya yönelik tutulmaktadır.

- Eleştirel düşünceye yer verilmemektedir.

- Kitap okuma alışkanlığı kazandırılmamaktadır.

- Öğretim süreçleri çoğunlukla; güler yüzlü değil, çatık kaşlıdır. Dostluğu ve barışı odak tutmamaktadır. Hoşgörüden yoksun, baskıcı bir tutum sergilemektedir.

ORTAÖĞRETİMDE VERİMLİLİĞİ ARTIRMA ÖNERİLERİ

DİZGESEL BAZDA : Ortaöğretimimizde, eğitimde verimliliğin sağlanabilmesi için, eğitim sistemimizin kendi yapısından gelen kimi aksaklıkların ivedilikle giderilmesi gerekmektedir. Bunlar, şöylece sıralanabilir:

1. Eğitimimizdeki kayıpların önlenmesi için, Türkiye'deki Çok Amaçlı Okulların sayılarını hızla artırmak zorunluluğu doğmuştur. Mesleki ve Teknik okullarımızın tümü, Çok Amaçlı Okullar kapsamına alınmalı ve bu kuruluşların omurgasını oluşturmalıdır.

Çok Amaçlı okullar, çok programlı olarak çalışmalıdır.

2. Bu bağlamda, Mesleki ve Teknik Eğitim, iş bulma (istihdam) sorunu yaratıcı niteliğinden çıkartılıp, iş olanağı (istihdam) yaratıcı niteliğe dönüştürülmelidir.

3. Çok Amaçlı Liseler için yeni kaynak yaratma çalışmaları yapılmalıdır. Bu kuruluşlar, gereksinme duydukları yaratma ve kullanma konusunda yetkili kılınmalıdır.

4. Bu kuruluşların başlangıç noktasını oluşturmak üzere, insangücünün nitel ve nicel analizi yapılmalıdır.

5. Eğitim kurumlarımızın öncülüğünde eğitimciler, işverenler, veliler ve ilgili kuruluşlar ortaklaşa çalışma yapabilmelidirler. Örneğin, okul-çevre ve okul-aile işbirliği sağlanmalıdır.

Okul-sanayi ortak eğitimine işlerlik kazandırılmalıdır.

6. İnsangücü gereksinimleri ile eğitilen insangücü arasında sayısal ve yetiştirme düzeyleri yönlerinden uyum sağlanmalıdır. Gereksinim duyulan alanlarda eleman yetiştirilmelidir. Bunun için, eğitimde planlılık ve süreklilik ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalınmalıdır.

7. Söz konusu okullarda eğitim, gerçek yaşantılar üzerine kurulacağı için, üretim içinde yetiştirme olanakları aranmalıdır. Bu konuda, işveren kuruluşları sorumluluk yüklenmelidirler.

8. Maliyeti çok yüksek olan Çok Amaçlı Liselerin, Mesleki ve Teknik Eğitim Programları uygulayan bölümlerine, ilgili kurum ve kuruluşların, katkıları sağlanmalıdır.

9. Çok Amaçlı ve Çok Programlı Okullar modelinde, öğrenci akışının düzenli olması için, tüm olanaklar yaratılmalı ve yasal önlemler alınmalıdır. Etkin bir yönlendirme sistemiyle, lise çıkışlı her öğrencinin üniversite kapısına dayanması; orada bir yığılmaya neden olması önlenmelidir.

Kurumlar arasında, esnek ve etkin bir yatay-dikey geçiş sistemi kurulmalıdır.

10. Bu uygulamada, sistemin eleyici, acımasız yanı yok edilmelidir. Eğitimdeki verimliliğin artırılabilmesi, bir yönüyle, sınıfta kalma ve üniversite kapsamında bekleme sorunlarının aşılabilmesiyle eşdeğerli görülmektedir.

2. UYGULANACAK POLİTİKALAR BAZINDA : Eğitimde verimliliğin artırılması, eğitimin maliyetini yükseltmeden, niteliğini artırmaktan geçmektedir. Böylesi bir üründe, uygulanacak eğitim politikasının tutarlılığıyla elde edilebilmektedir. Türkiye'deki siyasal erklerin politika anlayışları ne olursa olsun, eğitimimizin ulusal yanına ve bilimsel sürekliliğine dokunulmaması gerekmektedir. Adının önünde "Milli" sözcüğü bulunan Eğitim Bakanlığının, ulusal ve ortak bir eğitim politikası izlemesi zorunludur. Bu bağlamda :

a) Eğitimde fırsat ve olanak eşitliği sağlanmalıdır.

b) Tüm ortaöğretim kurumlarımızda, demokrasi eğitime ağırlık verilmelidir.

c) Öğrencilerin, içinde buldukları toplumun gereksinmelerine katkı sağlayacak bir eğitim almalarına olanak yaratılmalıdır.

d) Ortaöğretim gençliğine güven duyulmalıdır. Onlara, okul çalışmalarında yetki ve sorumluluklar verilmelidir. Bu konuda, Atatürk'ün sergilediği davranış örnek tutulmalıdır.

e) Öğrencilere, ülke kalkınmasının kaldıracı olma bilinci, şevki ve görevi aşılanabilmelidir.

f) Üstün beyin gücünün, dış ülkelere göçünün önüne geçilmelidir.

g) Eğitimde verimliliğin artırılması, her öğrenciye ayrılacak eğitim yatırımıyla doğrudan ilişkilidir. Türkiye'deki görece aşırı nüfus artışı (yıllık ortalama %2.4), ulusal gelirden eğitime ayrılan payın ileriye gitmesini önlemektedir. Bu nedenle, nüfusun denetim altına alınması, ulusal bir politika konumuna getirilmelidir. İyi bir aile planlaması yapılmalıdır.

3. UYGULANACAK PROGRAM ve YÖNTEMLER BAZINDA : Bu günün eğitiminde verimliliğin ayağı, uygulanacak program; elleri, yöntemlerdir. Çok Amaçlı Okul uygulamasında da, aşağıdaki işlemlerin yaşama geçirilmesinde yararlar görülmektedir:

• Çok bilgi yerine, gerekli bilginin (anahtar kavramların) öğretilmesine çalışılmalıdır.

- Bireysel ve toplumsal çatışma ve sorunların hoşgörü, sabır ve demokratik yollarla çözümlenebileceği, öğrencilere yaşatılarak öğretilmelidir. Bunun için bireysel özgürlük ile toplumsal sorumluluk dengesini geliştirecek öğrenim yaşantıları oluşturulmalıdır.

- Öğrencilere kanıların, kanıtlarla desteklenebileceği bilimsel tutum kazandırılmalıdır.

- Öğrencilerin, ilerlemeye ilişkin olumlu tutum edinmeleri kolaylaştırılmalıdır.

- Öğrenciler, insanın değerli bir varlık olduğuna inandırılmalıdırlar. Üretin kendileri olduğunun bilincine taşınmalıdırlar.

- Öğrencilerin kişiliklerini geliştirmelerine, etkili iletişim becerileri kazanmalarına, açık ve özgür düşüncelerine; özgün davranabilmelerine yardımcı olunmalıdır.

- Ortaöğretim kurumlarında, yaşama dönük temel becerilerin edinilmesine ağırlık verilmelidir. Örneğin, Tüm öğrencilerin okuma alışkanlığı kazanmalarına yardımcı olmalıdır.

- Öğrencilere, "öğrenme"yi öğretebilmenin yolları aranmalıdır.

- Öğrenciler, "anlama" olayını algılayacak konuma getirilmelidir. Bunlar sağlanabilirse, bilgilerin nasıl elde edileceği, birbirine nasıl katılacağı ve bilgi bütünlüğünün nasıl oluşturulacağı da öğretilmiş olacaktır.

- Çok Amaçlı Okullarda iş eğitime önem verilmelidir. Öğrenciler, öğrenim etkinliklerini yaparak, yaşayarak yürütmelidirler. Çalışma alanları üretime elverişli olan okulların çoğu yatılı olmalıdır. Buralarda, öğrencilerin üretime katılmaları sağlanmalıdır.

- Öğrenciler, "not" korkusundan uzak tutulmalıdırlar. Ceza ağırlıklı tavırlardan çok, özendirici ve ödüllendirici davranışlarla yüz yüze gelmelidirler.

- Bu okulların tümünde, "Döner Sermaye" ve "Kooperatif" işletmelerine yer verilmelidir. Söz konusu kuruluşları, öğrenciler çalıştırmalıdır.

4. NİTELİKLİ ÖĞRETMEN ve YÖNETİCİ YETİŞTİRİLMESİ BAZINDA :

Günümüzde, nitelikli öğretmen yetiştirilmesi çabaları, beklenileni vermekten uzak görünmektedir. Özellikle ortaöğretim için. Pek iyi bu alanda neler yapılabilir?

- Öğretmen yetiştirecek olan Eğitim Üniversiteleri, Köy Enstitüleri + Yüksek Köy Enstitüleri; ya da Askeri Lise + Harp Okulu gelişiminde olduğu gibi,

Öğretmen Liselerinin yerine konacak Çok Amaçlı Lise bölümlerinin bir üst aşaması olmalıdır. Bunların alt yapısı oluşturulmalı, donanımları sağlanmalı ve gereksinimleri yerine getirilmelidir.

- Eğitim Üniversitelerine gönüllü ve yetenekli öğrencilerle, ilkokul öğretmenleri alınmalıdır.

- Eğitim Üniversitelerinin ilgili bölümlerine seçilen öğrenci sayısı sınırlı olmalıdır. Her sınıfta 25 öğrenciden fazla bulunmamalıdır. Yeteneğe dayalı programlarda bu sayı 20'yi aşmamalıdır.

- Eğitim üniversitelerinin programları, hedefleri ve öğrenme-öğretme süreçleri çağdaş anlayışlar doğrultusunda belirlenmelidir.

- Öğretmen yetiştirme ve yerleştirme politikaları, partizanlıktan arındırılmalıdır.

- Eğitim üniversitelerinin, eğitim yöneticisi yetiştiren bölümleri olmalıdır. Okullara yönetici olarak atanacaklar, ağırlıklı olarak bu bölümleri bitirenler arasından sınavla seçilmelidir.

- Eğitim yönetiminde, bütün aşamalardaki görevlilere yetki ve sorumluluk verilmelidir.

- Eğitim üniversitelerinde, Çok Amaçlı Okulların gereksediği daılarda ve gereken sayıda öğretmen yetiştirilmelidir. Büyük yerleşim birimlerindeki öğretmen yığılmaları önlenmelidir.

- Öğretmenlerin ekonomik durumları ivedilikle düzeltilmelidir.

5. UYGUN EĞİTİM - ÖĞRETİM ORTAMI YARATILMASI BAZINDA :

Çok Amaçlı Lise uygulamasında, verimliliği artırabilmek için, uygun eğitim-öğretim ortamlarının yaratılması gerekmektedir. Bu bağlamda şu çalışmalar yapılmalıdır :

1) Ortaöğretimdeki ders araç ve gereçleri, yeni gelişmelere ve gereksinmelere göre uyarlanmalıdır. Bu bağlamda, yeni teknoloji kullanımına özen gösterilmelidir. Uygulanan eğitim teknolojisi, aktarmacı değil, üretici olmalıdır.

2) Ders araç-gereçlerini öğrenciler kendileri kullanmalıdırlar. Onların bu doğrultuda yetiştirilebilmeleri için gerekli girişimler yapılmalıdır.

3) Ders programları, ileri teknoloji ürünü olan tüm ders araçlarının kullanımına olanak yaratacak biçimde geliştirilmelidir.

4) Okullarımızın fiziki yapılanması, tam öğrenme için, yeni öğretim donanımlarını karşılayacak konuma sokulmalıdır.

5) Çok Amaçlı Liselerde, her öğrencinin ilgi ve yeteneği doğrultusunda yetiştirilmesi sağlanmalıdır. Bu doğrultudaki rehberlik ve danışma çalışmaları daha etkinleştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.

6) Bu kuruluşlarda, sağlıklı bir öğretmen-öğrenci iletişimi kurulmalıdır. "Öğrenci merkezli" bir eğitim anlayışı içinde, öğrenci-öğretmen düşmanlığı, yerini gerçek dostluğa bırakmalıdır. Öğretmenlerin başarı ölçütü, öğrenci kazanımları olarak değerlendirilmelidir.

Özetle, tüm eğitim-öğretim yaşantılarının olmazsa olmaz değişkeni olarak, "sevgi" öne çıkartılmalıdır. Çünkü sevgi, eğitsel verimlilik yapılanmasının çimentosudur. Yukarıdaki "öneriler sütü", yoğurt tutar mı? Mayası sevgi olacağına göre, nicin tutmasın!.. Eğitimciler, genellikle bilimden yanadırlar. Ancak, herkes gibi onlar da hayal ettikleri sürece yaşarlar; ve ara sıra düş görmek de, tümümüzün sağlığı için yararlıdır.

KAYNAKLAR

- Adem, Mahmut; ULUSAL EĞİTİM POLİTİKAMIZ ve FİNANSMANI; AÜEBF Yayını, Ank. 1993
- Baloğlu, Zekai; TÜRKİYE'DE EĞİTİM; Tusiad Raporu, Afa Ofset, İst. 1990.
- Bloom, Benjamin; THE SEARCH FOR METHODS OF GROUP INSTRUCTION AS EFFECTIVE AS ONE TO ONE TUTORING; Education Lead, 1984.
- Bursalıoğlu, Ziya; EĞİTİM YÖNETİCİSİNİN SİSTEMİ DEĞERLENDİRMESİ; AEBF Yayını, Ank. 1973
- Bülbül, Sudi; DÜNYA EĞİTİM BUNALIMI ve HARCAMALAR; AEBF DERGİSİ; Sayı:1, Ank. 1988.
- Cicioğlu, Hasan; TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE İLK ve ORTAÖĞRETİM; AÜEBF Yayını, Ank. 1985.
- Doğan, Üzeyme; VERİMLİLİK ANALİZLERİ; Ege DEÜ, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1981.
- Duyar, İbrahim; EĞİTİMDE İÇ VERİMLİLİK; AÜEBF DERGİSİ; Sayı:1, Ank. 1988.
- Ertürk, Selahattin; EĞİTİMDE PROGRAM GELİŞTİRME; Yelkentepe Yayını, Ank. 1968.
- Fidan, Nurettin; EĞİTİM BİLİMİNE GİRİŞ; Repa Yayıncılık, Ank. 1989.
- Smith, W.O; ÇAĞDAŞ EĞİTİM; Varlık Yayınları, İst. 1967.
- Sönmez, Veyssel; TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN KALİTESİ ve GELECEĞİ, HÜEF Yayını, Ank. 1987.
- T.C. MEB, MİLLİ EĞİTİMLE İLGİLİ BİLGİLER; MEB Yayını, Ank. 1995.
- UNESCO, STATISTICAL YEARBOOK, 1988.
- Variş, Fatma; EĞİTİM BİLİMİNE GİRİŞ, AÜEBF Yayını, Ank. 1988.
- Walberg, J. Herbert; IMPROVING THE PRODUCTIVITY OF AMERICA'S SCHOOLS. Education, Lead, 1984.